

**Ilmiy amaliy
jurnal
№ 7 (9)
2024**

**YANGI
O'ZBEKISTON
IQTISODIYOTI**

“YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI” *jurnali* 7-son 2024 yil

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**MIRZO ULUG‘BEK NOMIDAGI
O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI**

YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI

7

ISBN 978-9943-5256-3-4

Toshkent – 2024

UDK: 818.213

BBK: 84.61

B- 29

Butun kuch va salohiyatimizni yagona ulug‘ maqsadimiz – Yangi O‘zbekistonni barpo etishga qaratamiz.

Yangi O‘zbekiston – bu, avvalo, yangi iqtisodiy munosabatlar, yangi iqtisodiy dunyoqarash demakdir.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti
Shavkat Mirziyoyev

Все свои силы и потенциал мы направим на достижение нашей общей великой цели - построение нового Узбекистана. Новый Узбекистан – это, прежде всего, новые экономические отношения, новое экономическое мировоззрение.

Президент Республики Узбекистан
Шавкат Мирзиёев

© Yangi O‘zbekiston iqtisodiyoti

© «**KLASSIC PRINT**» nashriyoti

“YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI” *jurnali* 7-son 2024 yil

Ilmiy-uslubiy jurnal 1.09.2022-yildan boshlab chiqa boshlagan, yiliga 6 marta chop etiladi.

Ta’sischi:

MIRZO ULUG‘BEK NOMIDAGI O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI

Bosh muharrir

Bosh muharrir o‘rinbosari

Mas’ul kotib

i.f.d., prof. A.Qodirov

DSc, dots. X.X.Rejapov

PhD. K.A.Muxitdinova

Jamoatchilik kengashi:

Prof. I.U.Madjidov (rais), prof. Sh.Toshmatov, PhD E.Yodgorov, i.f.n., dots. A.T.Umarov, i.f.d., prof. A.Qodirov

Tahrir hay’ati:

Prof. Sh.O.Toshmatov, prof. A.Qodirov, prof. A.V.Vaxabov, prof. X.P.Abdulqosimov, prof. F.T.Egamberdiyev, prof. Sh.G.Yo‘ldashev, prof. A.M.Sodiqov, prof. Q.Muftaydinov, prof. K.Ubaydullayev, prof. Q.K.Mambetjanov, prof. I.Y.Umarov, i.f.d. B.Tagayev, i.f.d., Z.T. G‘oipnazarova, prof. P.Z.Xashimov, i.f.d., dots. X.X.Rejapov, dots. A.T.Umarov, i.f.d. B.B.Baxtiyorov, dots. Sh.S.Nasretdinova, dots. B.B.Mullaboyev, dots. Z.Jumaqulov, dots. N.A.Artiqov, dots. K.A.Muxiddinova, dots. D.I.Ro‘ziyeva, dots. A.Ambartsumyan, dots. R.Abdullayeva, dots. A.Boboyev, dots. X.Baratov, dots. N.A.Kudratxodjayeva, dots. M.I.Saidkarimova, dots. B. Adilov, dos. D.M.Yakubova, PhD K.Jabborov, PhD Sh.Abdullayeva, PhD M.Mamanazarov.

Tahririyat manzili:

10095, Toshkent - 95, Universitet ko‘chasi, 4. tel: (+99899) 821-20-72

Журнал сайти: [**https://journal.econuu.uz**](https://journal.econuu.uz)

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administrasiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikasiyalar agentligi tomonidan 17.07.2022-yilda № 4715-son bilan ro‘yxatga olingan.

Buyurtma: ISSN 978-9943-5256-3-4

Jurnal OAK ro‘yxatiga 2023 yil 1 iyuldan kiritilgan (OAK rayosat qarori 04.07.2023 yil № 340/5).

Jurnalda ma’lumotlar bosilganda dalillar ko‘rsatilishi shart. Jurnalda chop etilgan ma’lumot va keltirilgan dalilarning aniqligi uchun muallif javobgardir.

“Yangi O‘zbekiston iqtisodiyoti” № 7. 2024

MUNDARIJA

Шохмансур Шохаъзамий Подход к поддержке и финансированию проектов исследований и развития в системе экономико-ориентированной интеграции сфер производства, науки и высшего образования.....	6
Abulkasimov H.P., Tag‘ay A.A. O‘zbekiston respublikasida moliyaviy xavfsizlikni ta‘minlashning ba‘zi masalalari.....	12
Ochilova N.A., Amirqulov O.A. Qishloq xo‘jaligida yer resurslaridan samarali foydalanish mexanizmlarini takomillashtirish yo‘llari.....	18
Ochilova N.A. Dehqon xo‘jaliklari va tomorqa yerlarida mahsulot yetishtirish samaradorligini oshirishda tomorqa xizmatlarini takomillashtirish yo‘llari.....	22
Сабырбайев Д.К. Методика типологии аграрно-промышленных территории по критерию инвестиционной привлекательности.....	26
Isakov A.Y. Ishlab chiqarish infratuzilmasini mintaqalarda rivojlantirish istiqbollari.....	30
Ахунов М.А. Потребности человека и их развитие на современном этапе нового Узбекистана.....	34
Umurzakova Z.S. Korxonaning ishlab chiqarish quvvatlarini oshirishda diversifikatsiyaning ahamiyati.....	38
Baxritdinov Sh.B. Oziq-ovqat sanoati korxonalaridatashkiliy-iqtisodiy mexanizmni takomillashtirish.....	42
Усманова Р.М. Современные тенденции развития высшего образования.....	45
Рахматова Н.А. Миллий иқтисодий диверсификациялашда таъки иқтисодий фаолиятнинг ўрни.....	50
Mirxamidova Z.M. Singapur modeli: Inson kapitaliga investitsiyalar iqtisodiy o‘shining asosi sifatida.....	57
Qayumova M.A. Oliy ta‘limda professor-o‘qituvchilarning samaradorligi va motivatsiyasini oshirish.....	64
Otaev Sh.Q. Kichik biznesni rivojlanishining nazariy asoslari.....	71
Абдуллаева Р.Г. Инновацион ривожланишнинг кластер усули.....	76
Teshabayeva O.N. Turistik korxonalar raqobatbardoshligi mohiyati va boshqarishning o‘ziga xos xususiyatlari.....	82
To‘xtasinova D. Investitsion faoliyatni rivojlantirishda moliyalashtirish mexanizmini takomillashtirish.....	86
Yulchiyev A.O. Turizm sohasida xizmat ko‘rsatishning infratuzilma bilan bog‘liqligi va O‘zbekistonda xorij tajribasini joriy etish: strategiya va taktikalari.....	90
М	94
Olimova N.X. Mamlakatimizda innovatsion klasterlarni rivojlantirishning ustuvor yo‘nalishlari.....	99
Turg‘unov M.M. Oziq-ovqat sanoati korxonalari faoliyatini strategik boshqarish iqtibollari.....	104
Nabiyeva N.M. Sanoat korxonalarida raqamli marketing faoliyatini tashkil etish xususiyatlari.....	108
Axunova Sh.N. O‘zbekistonda iqtisodiyotni rivojlantirishda yashil iqtisodiyotga o‘tishning ayrim masalalari.....	112
Zaxirova G., Chinorova Sh. O‘zbekistonda xufyona iqtisodiyotga qarshi kurashish samaradorligi.....	116
Хасанова С.И. Ишлаб чиқариш корхоналари бошқарувининг таъкилий хусусиятлари.....	120
Сотволдиев А.Д. Инновацион йўналишдаги корхона бошқарув стратегияси ва уни амалга ошириш механизми.....	124

“YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI” *jurnali* 7-son 2024 yil

Razzoqov N.A. Marketing tadqiqotining asosiy xususiyatlari va bank kredit bozori segmentatsiyasi.....	129
Isomov B.S. Investitsiya loyihalarini moliyalashtirish va kreditlashning jahon tajribalari.....	133
Абдуллоев А.Ж., Хасанова С.И. Махаллий ишлаб чиқариш корхоналари бошқаруви ҳолати, унинг самарадорлиги ва ўзига хос хусусиятлари.....	137
Холмўминов Х.О. Логистик хизматларни самарали ташкил этиш усуллари ва йўналишлари.....	144
Юсупов Қ.М. Иқтисодиётнинг инновацион ривожланиши шароитида ходимларни бошқариш тизимининг объектив зарурати ва унинг назарий асослари.....	149
Kuliev N.X., Safarova Z.A. Anglo-Amerika modeli va uning mamlakatimiz tijorat banklaridagi qo‘llanilishining alohida xususiyatlari.....	156
Xudayberdieva O.K. Turizm industriyasini rivojlantirishda moliyaviy mexanizmlarning nazariy asoslari.....	160
Мирзаев А.Т. Ички туризм хизматлари бозорида туристик корхоналар фаолиятини ривожлантириш: таҳлил ва прогнозлар.....	164
Таджибаев З.М. "Финансовые инструменты для стимулирования устойчивого предпринимательства: Зеленые облигации и инвестиции".....	171
Xudoyberganova D.A. O‘zbekistonda meva-sabzavotchilik korxonalarining zarurati va rivojlanish holati.....	176
Turg‘unov M.M. Oziq-ovqat sanoati korxonalari faoliyatini strategik boshqarish iqtibollari.....	181
Jumakulov Z.I., Jumakulov Sh.Z. Mehnatda bandlikning noan‘anaviy shakllarini rivojlantirishga bag‘ishlangan nazariyalar evolusiyasi.....	181
Ortiqov A.B. Kichik sanoat zonalarini faoliyatda risklar va ularni pasaytirish imkoniyatlarini baholash.....	185
Ochilova N.A., Saidova G.T. Ways to increase the socio-economic efficiency of the agricultural products processing industry.....	191
Бўрибаев Э.Н. Ривожланган мамлакатларда ҳудудларни кредитлашнинг илғор тажрибаларидан фойдаланиш имкониятлари.....	194
Жаббаров К.Й. Миллий иқтисодиётда циклик тебранишларни давлат томонидан тартибга солиш усуллари ва такомиллаштириш.....	200
Oripov A.A. Raqamli iqtisodiyot sharoitida innovatsiyalarni joriy etishning xuruqiy masalalari.....	205
Xasanov I.I. Ilmiy ta‘minot tizimini moliyalashtirishda konseptual yondashuvlar.....	209
Baytanov O‘.M. Oziq-ovqat sanoati korxonalarida mahsulot sifatiga ta‘sir etuvchi omillar...	213
Usubjonov Z.V. O‘zbekiston qurilish materiallari bozorini yevroosiyo iqtisodiy ittifoqi bozorlariga integratsiyalashish yo‘nalishlari.....	218
Кодирова Д.Ш., Сайдуллаева Д.К. Технико-экономическое обоснование изготовления бетонной смеси с суперпластификатором chruso delta 6325s”.....	222
Lu Diying Status of agricultural trade between Uzbekistan and China.....	225
Мирзамахмудова М.О., Мирзаева А.Ш. Страхование жизни: необходимость и итоги развития в Узбекистане	229

foydalanish bo'yicha xorijiy va mahalliy tajribani tahlil qilish asosida tashkiliy, o'ziga xos (loyiha) va ekologik xavflar aniqlandi. Atrof-muhit bilan bog'liq xavf-xatarlarga tabiiy ofatlar (yong'inlar, suv toshqinlari va zilzilalar) kiradi va ularning yuzaga kelishidan kelib chiqadigan zararni sug'urta yordamida kamaytirish mumkin. Shunday qilib, investitsiya loyihasining risklarini minimallashtirish uchun loyiha kompaniyasi va homiyarlar, kreditorlar, mahsulot xaridorlari va loyihani moliyalashtirishni boshlagan boshqa tomonlar o'rtasidagi javobgarlik sohasini qonuniy belgilash orqali, amalda ularni taqsimlash strategiyasi qo'llaniladi. Shu bilan birgalikda, loyihalarni moliyalashtirishni rivojlantirish ham chet elda, ham mahalliy amaliyotda keng foydalaniladi. Ushbu moliyalashtirish vositasidan muvaffaqiyatli foydalanilayotgan iqtisodiyotning barcha asosiy tarmoqlari hisoblanadi. Loyihaviy moliyalashtirishdan foydalanishning mavjud xavf-xatarlariga qaramay, ushbu usul yirik investitsiya loyihalarini, xususan, energetika va infratuzilma ob'ektlarini qurishni moliyalashtirishning asosiy vositasi bo'lib qolmoqda. Investitsion loyihani amalga oshirishdan manfaatdor bo'lgan ishtirokchilarni huquq va majburiyatlarini aniq belgilash muhim masala sifatida namoyon bo'lmoqda.

Investitsiya mexanizmini shakllantirishdan asosiy maqsad iqtisodiyotning barcha tarmoqlarida aktivlarning bozor qiymatini oshirish va ularning bozorda raqobatbardoshligini oshirishdan iborat. Yaqin kelajakda ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish sohasiga doir loyihalarni moliyalashtirish investitsiya mexanizmlarini amalga oshirishning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat bo'lishi kerak:

- xo'jalik yurituvchi sub'ektlarning samarali faoliyatini ta'minlash;
- iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirish;
- ishlab chiqarishni kengaytirish va mahsulotni sotish uchun yangi tashqi bozorlarni egallash;
- asosiy fondlarning ma'naviy va ijtimoiy eskirishiga qarshi kurashish, shuningdek, mahsulot va xizmatlar ishlab chiqarishning texnik darajasini oshirish;
- mahsulot sifatini oshirish;
- mehnatga layoqatli aholini yangi ish o'rinlari bilan ta'minlash;
- ishlab chiqarish rentabelligini oshirish;
- mamlakatlarning milliy daromadi va yalpi ichki mahsulotining o'sishi uchun faroham sharoitlar yaratish.

Xulosa sifatida yana shu ta'kidlash mumkinki, an'anaviy kreditlash, loyiha va venchur moliyalashtirish shakllari bo'yicha quyidagilarni alohida ajratib ko'rsatish mumkin:

- bankning investitsiya loyihasini kreditlashi, ma'lum shartlarda, faqat loyihani moliyalashtirish shakllaridan biri, uning alohida holati sifatida ko'rib chiqilishi mumkin. Umuman olganda, kreditor ko'pincha ma'lum bir loyihadan olingan daromadga emas, balki moliyalashtirilayotgan loyihaning umumiy moliyaviy natijasiga tayanadi;

- loyihani moliyalashtirishda investitsiyalar faqat ushbu loyiha doirasida hosil bo'ladigan kelajakdagi pul oqimlari hisobiga to'lanadi. Uning asosiy obektlari - konchilik va infratuzilma kabi iqtisodiyotning katta miqdordagi kapital talab qiluvchi tarmoqlarida mavjud;

- venchur moliyalashtirish bilan - investitsiyalar bir yoki ikkita loyihaning yo'qotish ehtimoli kam bo'lgan taqdirda moliyalashtiriladi. Uning maqsadli segmenti yuqori texnologiyali mahsulotlarni ishlab chiqish va ishlab chiqarishdir.

Hozirgi vaqtda ishlab chiqaruvchi korxonalar, dunyoning barcha mamlakatlari, shu jumladan, O'zbekiston respublikasi iqtisodiyotining barqarorligi va o'sishining asosiy omili sifatida o'z rolini saqlab qolishda davom etmoqda va shuning uchun ushbu tarmoqlar ob'ektlarini loyihaviy moliyalashtirish uchun investitsiyalarni jalb qilish ayniqsa dolzarbdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston respublikasining «Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to'g'risida»gi qonuni. Toshkent. 2019 yil 25 dekabr.
2. Dilmurod Khojamkulov. Investitsiya loyihalarini boshqarish. Toshkent. 2020 yil, 153 b.
3. N.S. Ismailova, R.X. Zayniddinov. Xalqaro bitim va kelishuvlar. O'quv qo'llanma Toshkent – Iqtisodiyot – 2019 yil, 93 bet.

4. G‘.D.Dusmuratov, S.S.Ismailova. Lizing asoslari. O‘quv qo‘llana. Toshkent – 2016 yil.
5. Uilyam F.Sharp.Investitsii. M.Infra. 1999 g.1004 s.
6. Xavier Bradley, Shristian Deacamps. Monnaie banque finansement.Paris. DALLOZ. 2014. 363 p.
7. Esther Jeffers, Olivier Pastre. Economie bancaire. Paris. Economica. 2018.2255 p.
8. Nevitt, P.K., Fabozzi F.J. Project Financing, 7th edition, Euromoney Books, 2000 (London, U.K.).
9. Шенаев В.Н, Ирниязов Б. С. Проектное кредитование. Зарубежный опыт и возможности его использования в России / М.: Изд-во АО “Консалтбанкир”, 2019. 18-26 стр.
10. Rigby P., Penrose J. Project Finance Summary Debt Rating Criteria // Project & Infrastructure Finance Review 2003-2004: Criteria and Commentary, Standard & Poor’s Corporation, 2003. P.153-158

UDK:334.02

**МАҲАЛЛИЙ ИШЛАБ ЧИҚАРИШ КОРХОНАЛАРИ БОШҚАРУВИ ҲОЛАТИ,
УНИНГ САМАРАДОРЛИГИ ВА ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ**

**СОСТОЯНИЕ УПРАВЛЕНИЯ МЕСТНЫМИ ПРОИЗВОДСТВЕННЫМИ
ПРЕДПРИЯТИЯМИ, ЕГО ЭФФЕКТИВНОСТЬ И ОСОБЕННОСТИ**

**THE STATE OF THE MANAGEMENT OF LOCAL MANUFACTURING ENTERPRISES,
ITS EFFICIENCY AND SPECIFIC CHARACTERISTICS**

Абдуллоев Аслиддин Жунайдуллаевич

Бухоро давлат унверситети Иқтисодиёт кафедраси мудири
и.ф.д., профессор

Хасанова Ситора Исламовна

Бухоро давлат унверситети мутақил тадқиқотчиси

Аннотация

Мақолада Бухоро вилоятидаги маҳаллий ишлаб чиқариш корхоналари бошқарувининг иқтисодий самарадорлиги таҳлил қилинган. Унда ишлаб чиқариш ҳажмлари ва қийматининг ўсиш кўрсаткичлари, шунингдек, тўқимачилик корхоналари мисолида харажатларни бошқариш самарадорлиги кўриб чиқилган.

Калит сўзлар: Ишлаб чиқариш самарадорлиги, корхоналар бошқаруви, иқтисодий самарадорлик, маҳаллий ишлаб чиқариш, тўқимачилик корхоналари, бозор иқтисодиёти, модернизация, харажатлар самарадорлиги, техник қуролланиш, автоматлаштириш, иқтисодий механизм.

В статье проводится анализ экономической эффективности управления местными производственными предприятиями Бухарской области.

Рассматриваются показатели роста объемов и стоимости продукции, а также эффективность управления затратами на примере текстильных компаний.

Ключевые слова: Производственная эффективность, управление предприятиями, экономическая эффективность, местное производство, текстильные предприятия, рыночная экономика, модернизация, эффективность затрат, техническое оснащение, автоматизация, экономический механизм.

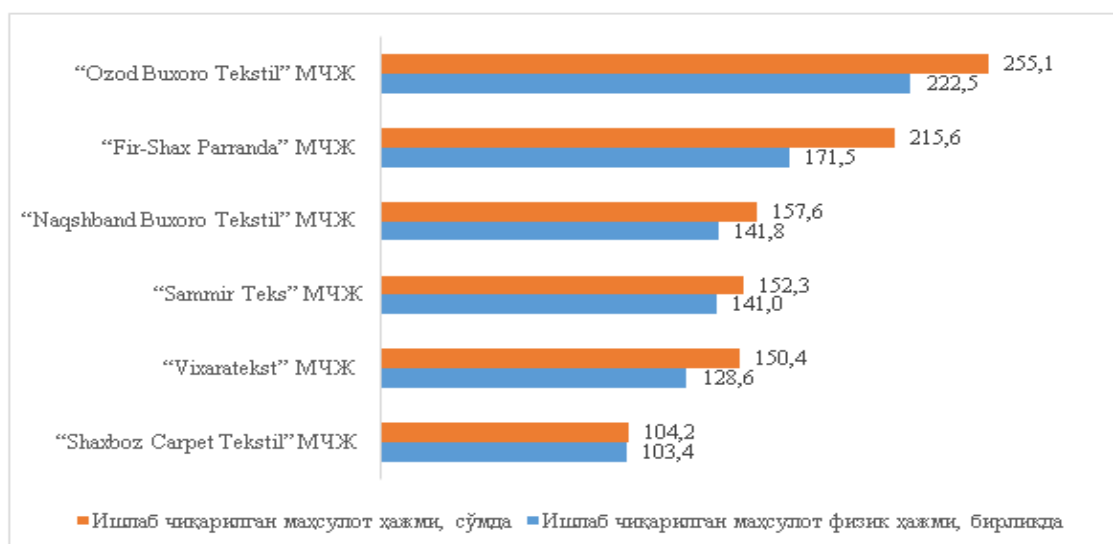
The article analyzes the economic efficiency of management in local manufacturing enterprises in the Bukhara region. It examines the growth indicators of production volumes and value, as well as cost management efficiency using textile companies as examples.

Keywords: Production efficiency, enterprise management, economic efficiency, local production, textile enterprises, market economy, modernization, cost efficiency, technical equipment, automation, economic mechanism.

Мамлакатда корхоналар бошқарувининг иқтисодий механизми самарадорлигини баҳолашда фаолият юритаётган корхоналар амалиётини қиёсий таҳлил қилиш асосида умумий ҳулосаларни шакллантириш керак бўлади. Ушбу мақсадга эришиш учун танланма кузатиш асосида айрим маҳаллий ишлаб чиқариш корхоналари бошқаруви амалиёти ва уларнинг иқтисодий механизмини тавсифловчи кўрсаткичлар самарадорлигини таҳлил қилишни лозим топдик. Бунда Бухоро вилоятида хўжалик фаолияти юритаётган “Sammir Teks” МЧЖ, “Shaxboz Carpet Tekstil” МЧЖ, “Ozod Buxoro Tekstil” МЧЖ, “Fir-Shax Parranda” МЧЖ, “Naqshband Buxoro Tekstil” МЧЖ ҳамда “Vixaratekst” МЧЖ каби ишлаб чиқариш корхоналари фаолияти ўрганилиб, қиёсий таҳлил амалга оширилди. Юқорида номлари таъкидланган ўтилган корхоналар фаолиятига оид кўрсаткичлар 3-иловада келтириб ўтилди.

Танлаб олинган маҳаллий ишлаб чиқариш корхоналари иқтисодий самарадорлиги кўрсаткичини таҳлил қилишда дастлаб уларнинг маҳсулот ишлаб чиқариш самарадорлиги кўрсаткичларини қиёсий таҳлил қилишни лозим топдик. Бунда корхоналар томонидан ишлаб чиқарилган маҳсулотларнинг қиймати ва физик ҳажмларини қиёсий таққослаш керак бўлади.

Таҳлилларга қўра, 2015-2023 йилларда “Ozod Buxoro Tekstil” МЧЖ да ишлаб чиқарилган маҳсулотлар сони бўйича корхона кўрсаткичлари танлаб олинган бошқа ишлаб чиқариш корхоналарига нисбатан сезиларли даражада юқори кўрсаткичда ортганлиги билан характерланади. Ўрганилаётган даврда мазкур корхона томонидан ишлаб чиқарилган маҳсулотлар физик ҳажмининг ўртача йиллик ўсиш кўрсаткичи 222,5 фоизни ташкил этганлиги корхона бошқарувида меҳнат унумдорлигини ошириш орқали маҳсулот ишлаб чиқаришнинг миқдор кўрсаткичларини такомиллаштиришга эришилганлигини кўрсатади. Шу билан биргаликда, корхона томонидан ишлаб чиқарилган маҳсулотлар қиймати ҳам бошқа корхоналарга нисбатан юқори ўсиш тенденциясига эга бўлганлигини кўришимиз мумкин бўлади (1-расмга қаранг). Шу ўринда таъкидлаш жоизки, корхона бошқарувининг иқтисодий самарадорлигини қиёсий таҳлил қилиш мақсадида танланган корхоналарнинг барчасида маҳсулот ишлаб чиқариш бўйича асосида кўрсаткичлари ўсиш тенденциясига эга бўлганлиги билан характерланади.

1-

расм. Маҳаллий корхоналар томонидан маҳсулот ишлаб чиқариш ҳажми ортиши кўрсаткичлари (2015-2023 йиллар бўйича ўртача ўсиш, фоизда) [1]

Танланган корхоналар ўртасида “Shaxboz Carpet Tekstil” МЧЖ да маҳсулот ишлаб чиқариш бўйича ўсин тенденцияси бршқа корхоналарга нисбатан сезиларли даражада суст бўлганлиги аниқланди. Ушбу корхонадан бошқа корхоналарда маҳсулот ишлаб чиқариш

ҳажмининг ўрта ҳисобда йилига 1,5 мартадан юқори даражада бўлса, уларнинг физик ҳажми бўйича йиллик ўсиш даражаси қарийб 1,3 мартага ортган.

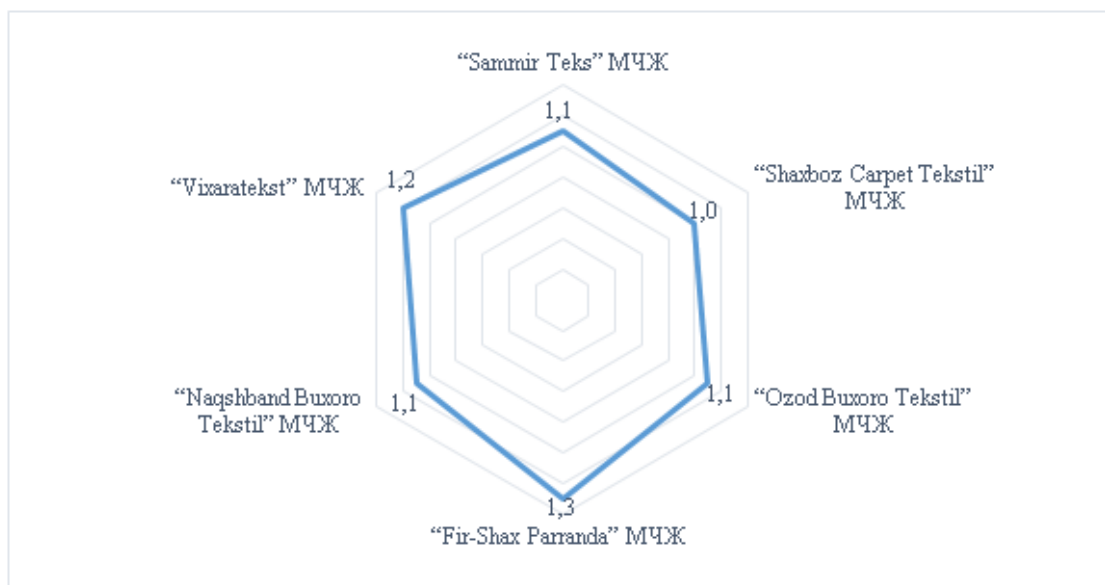
Таҳлил натижаларига янада аниқлик киритиш учун корхоналар томонидан маҳсулот ишлаб чиқаришнинг қиймати ва физик ҳажмлари ўртасидаги нисбатларни баҳолаш талаб этилади. Бу орқали корхонада маҳсулот ишлаб чиқариш ҳажми бўйича абсолют ўсиш тенденциясини баҳолашга эришилади. Бошқача қилиб айтганда, корхоналар томонидан ишлаб чиқарилган маҳсулот таннархининг ўзгариш тенденцияларини инобатга олиш имкониятига эришилади ва бунда қуйидаги формуладан фойдаланилади:

$$MICH_{or} = \frac{ICH_v}{ICH_b}$$

Бу ерда:

ICH_v – жами ишлаб чиқарилган маҳсулотнинг пулдаги қиймати;

ICH_b – жами ишлаб чиқарилган маҳсулотнинг физик ҳажми.

2-расм. Маҳаллий корхоналарда маҳсулот ишлаб чиқариш ҳажмининг абсолют ўсиш коэффициенти (2015-2023 йиллар бўйича ўрта ҳисобда) [2]

Ҳисоб китобларга кўра, танлаб олинган маҳаллий корхоналар таркибида “Fir-Shax Parranda” МЧЖ нинг маҳсулот ишлаб чиқариш ҳажмининг абсолют ўсиш коэффициенти бошқа корхоналарга нисбатан юқори бўлганлиги аниқланди. Ушбу корхоналар ўртасида маҳсулот ишлаб чиқаришнинг физик ҳажми ва унинг пулдаги қиймати бўйича етакчи ўринда бўлган “Ozod Buxoro Tekstil” МЧЖ нинг маҳсулот ишлаб чиқариш ҳажмининг абсолют ўсиш коэффициенти “Sammir Teks” билан “Naqshband Buxoro Tekstil” МЧЖ лари қайд этган кўрсаткичлар билан ўзаро тенг эканлиги аниқланди. Шунингдек, “Shaxboz Carpet Tekstil” МЧЖ нинг маҳсулот ишлаб чиқаришнинг абсолют ўсиш коэффициенти бошқа корхоналарга нисбатан паст даражада бўлди. (2-расмга қаранг).

Танланган корхоналар ўртсида маҳсулот ишлаб чиқаришнинг абсолют ўсиш коэффициетини ҳисоблаш натижаларига асосланган ҳолда, “Ozod Buxoro Tekstil” МЧЖ да маҳсулот ишлаб чиқариш ҳажмининг қиймат ва физик ҳажми бўйича бошқа корхоналарга нисбатан юқори даражада бўлганлиги корхона томонидан ишлаб чиқарилаётган маҳсулотларнинг бозордаги нархи ҳам ошиб бораётганлигини кўрсатди. Шунингдек, “Fir-Shax Parranda” МЧЖ нинг маҳсулот ишлаб чиқариш бўйича абсолют ўсиш коэффициенти “Ozod Buxoro Tekstil” МЧЖ кўрсаткичига нисбатан юқори бўлганлиги ушбу корхона бошқарувида маҳсулот ишлаб чиқариш салоҳиятидан самарали фойдаланилаётганлигидан далолт беради.

Иқтисодий адабиётда корхоналар бошқаруви амал қилишининг иқтисодий самарадорлигини таҳлил қилишда харажатлар самарадорлиги кўрсаткичидан кенг фойдаланилади ва ушбу кўрсаткич қуйидаги формула орқали ҳисобланади

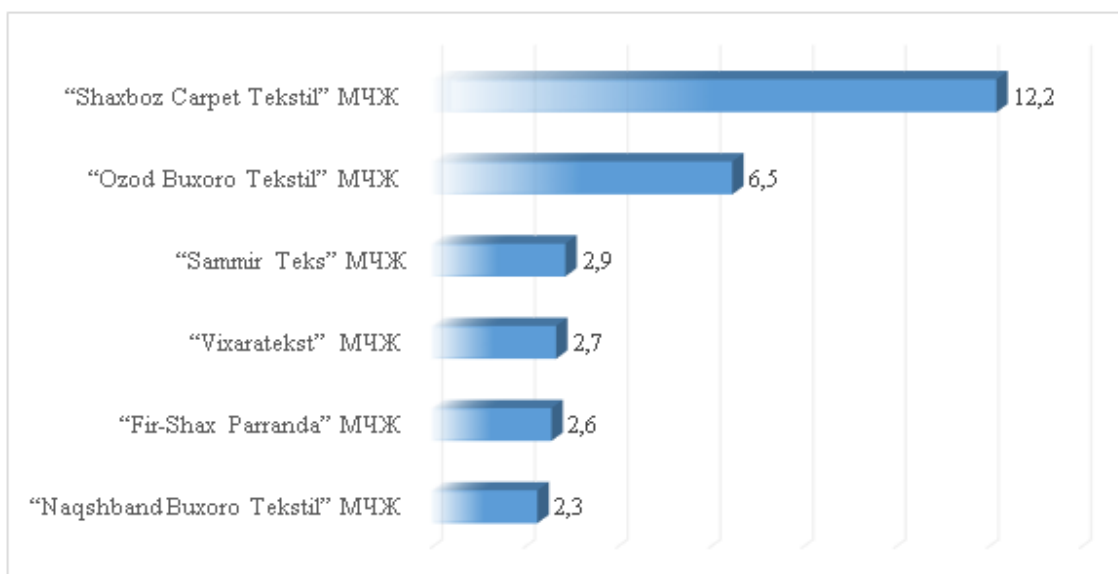
$$MICH_{xs} = \frac{ICH_v}{ICH_x}$$

Бу ерда:

ICH_v – жами ишлаб чиқарилган маҳсулотнинг пулдаги қиймати;

ICH_x – маҳсулот ишлаб чиқариш харажатлари.

Танланган корхоналар корхоналар ўртасида “Shaxboz Carpet Tekstil” МЧЖ нинг 2015-2023 йиллар бўйича ўрта ҳисобдаги харажатлар самарадорлиги кўрсаткичи бошқа корхоналарга нисбатан сезиларли даражада юқори эканлиги аниқланди. Жумладан, “Shaxboz Carpet Tekstil” МЧЖ нинг харажатлар самарадорлиги кўрсаткичи ишлаб чиқариш ҳажми бўйича етакчи бўлган “Ozod Buxoro Tekstil” МЧЖ га нисбатан 1,9 мартага, маҳсулот ишлаб чиқариш ҳажмининг абсолют ўсиш коэффиценти бўйича юқори натижа қайд этган “Fir-Shax Parranda” МЧЖ га нисбатан 4,7 мартага юқорилиги билан характерланади (3-расмга қаранг).

3-расм. Маҳаллий ишлаб чиқариш корхоналари фаолиятида маҳсулот ишлаб чиқариш харажатлари самарадорлиги кўрсаткичи (2015-2023 йиллар бўйича ўрта ҳисобда) [3]

Корхоналар ўртасида маҳсулот ишлаб чиқариш харажатлари самарадорлиги кўрсаткичлари таҳлилига кўра, “Shaxboz Carpet Tekstil” МЧЖ да ишлаб чиқариш самарадорлигини оширишга қаратилган бошқарув амал қилиши аниқланди. Ушбу ҳолат корхона бошқарувида интенсив омиллар ҳисобига ишлаб чиқариш ҳажмини оширишга устуворлик қаратилишидан далолат беради.

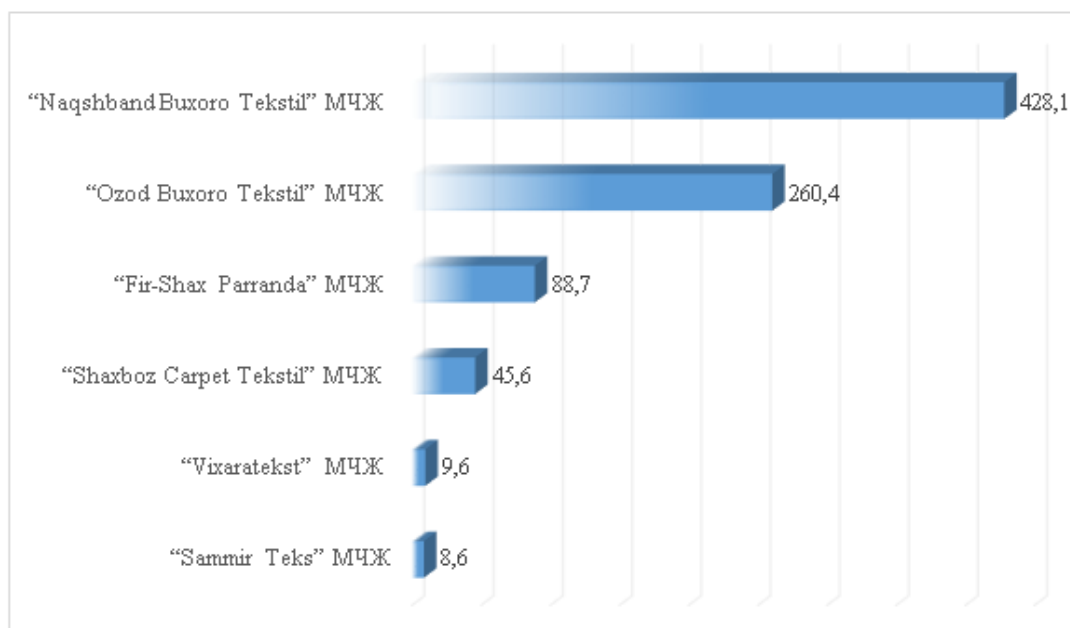
Шу билан биргаликда, корхона бошқаруви иқтисодий самарадорлигини таҳлил қилишда харажатлар самарадорлигини ҳисоблаш формуласидан фойдаланган ҳолда, корхоналарнинг бошқарув харажатлари самарадорлигини баҳолаш талаб этилади. Бозор иқтисодиёти шароитида корхоналар бошқаруви иқтисодий самарадорлиги бошқарув харажатларининг кам даражада бўлиши талаб этилади. Бу турдаги харажатларнинг юқори бўлиши корхонада марказлашган бошқарув амал қилишидан далолат бериб, маҳсулот таннархининг асоссиз равишда ортишига олиб келади.

Танлаб олинган маҳаллий ишлаб чиқариш корхоналаридан “Shaxboz Carpet Tekstil” билан “Naqshband Buxoro Tekstil” МЧЖ ларининг бошқарув харажатлари самарадорлиги бошқа корхоналарга нисбатан сезиларли даражада юқорилиги аниқланди (4-расмга қаранг).

4-расм. Маҳаллий ишлаб чиқариш корхоналари фаолиятида бошқарув харажатлари самарадорлиги кўрсаткичи (2015-2023 йиллар бўйича ўрта ҳисобда) [4]

Жумладан, “Vixaratekst” билан “Fir-Shax Parranda” МЧЖ ларининг бошқарув харажатлари самарадорлиги нисбатан паст бўлганлиги ушбу корхоналарда марказлашган харажатлар бошқа корхоналарга нисбатан кўпроқ эканлигини англатади. Бу эса ушбу корхоналар томонидан ишлаб чиқарилаётган маҳсулотлар таннархи нисбатан қимматлашувига олиб келади. Иқтисодий адабиётда корхоналар бошқарувида ходимларга юқори иш ҳақи тўлаш орқали уларни рағбатлантириш ҳисобиغا маҳсулот ишлаб чиқариш ҳажмини ошириш мумкинлиги борасида кўплаб илмий қарашлар шакллнган. Ушбу вазиятни инобатга олган ҳолда, танлангн корхоналар ўртасида иш ҳақи харажатлари самарадорлигини баҳолашни лозим топдик. Ушбу кўрсаткични ҳисоблашда ҳам айнан харажатлар самарадорлиги кўрсаткичидан фойдаланиш талаб этилади.

5-расм. Маҳаллий ишлаб чиқариш корхоналари фаолиятида иш ҳақи харажатлари самарадорлиги кўрсаткичи (2015-2023 йиллар бўйича ўрта ҳисобда) [5]

Ҳисоб-китобларга кўра, бошқарувнинг иқтисодий самарадорлиги таҳлил этилаётган маҳаллий корхоналар ўртасида “Naqshband Buxoro Tekstil” МЖЧ нинг иш ҳақи харажатлари самарадорлиги бошқа корхоналарга нисбатан сезиларли даражада юқори бўлиб, маҳсулот ишлаб чиқариш ҳажмининг ортиши бўйича етакчи бўлган “Ozod Buxoro Tekstil” МЧЖ га нисбатан эса қарийб 1,7 мартага кўпроқ самарали эканлиги аниқланди. Корхоналар бошқарувида иш ҳақи самарадорлигини ҳисоблаш асосида олинган натижалар “Naqshband Buxoro Tekstil” билан “Ozod Buxoro Tekstil” МЧЖ ларида иш ҳақининг ортиши ҳисобига корхона ишчиларининг меҳнат унумдорлиги бошқа корхоналарга нисбатан юқори даражада ортиганлигини кўрсатди (5-расмга қаранг).

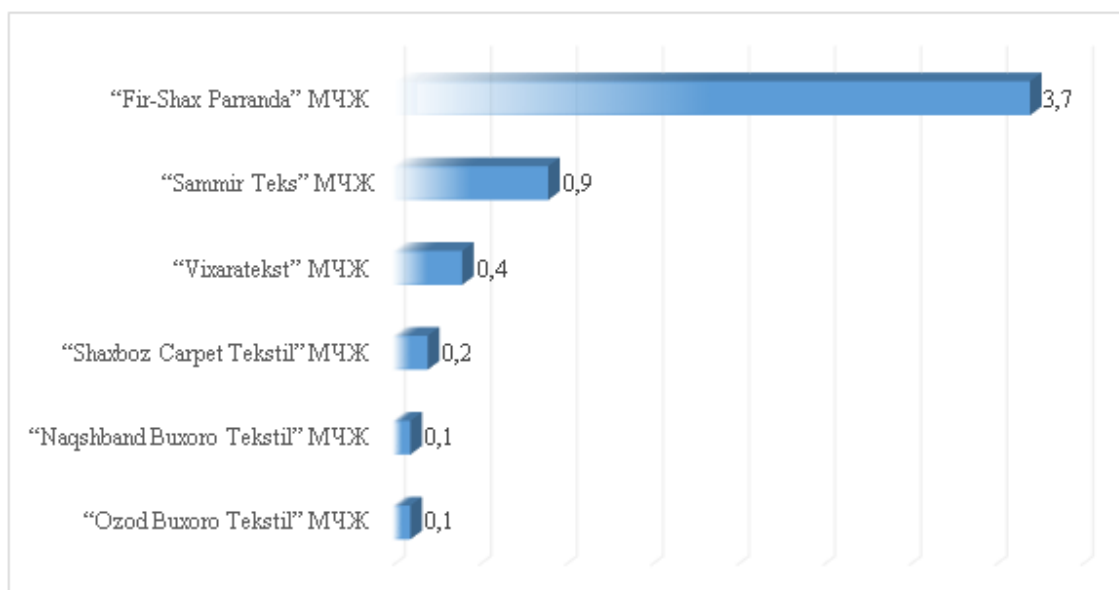
Амалг оширилган ҳисоб китоблар бошқарувининг иқтисодий самарадорлигини қиёсий таққосланаётган корхоналарда ижобий кўрсаткичларга эришилганлигини кўрсатиши билан биргаликда, корхоналарда меҳнат унумдорлиги ортиб бораётганлигини изоҳламоқда. Шу ўринда Классик иқтисодий мактаб вакиллариининг ишлаб чиқариш самарадорлигини ошириш бўйича ёндашуви асосида корхона ҳодимлари жон бошига тўғри келадиган ишлаб чиқариш воситалари сонини баҳолашни лозим топдик. Замонавий иқтисодий тадқиқотларда ушбу кўрсаткич техник курулланниш даражсини ифодалаш учун хизмат қилади ва қуйидаги формуладан фойдаланган ҳолда ҳисобланади:

$$ICHQ = \frac{YI}{ICHV}$$

Бу ерда:

YI – корхонада ёлланиб ишлаётган ҳодимлар сони;

$ICHV$ – корхонадаги маҳсулот ишлаб чиқариш техникалари сони.

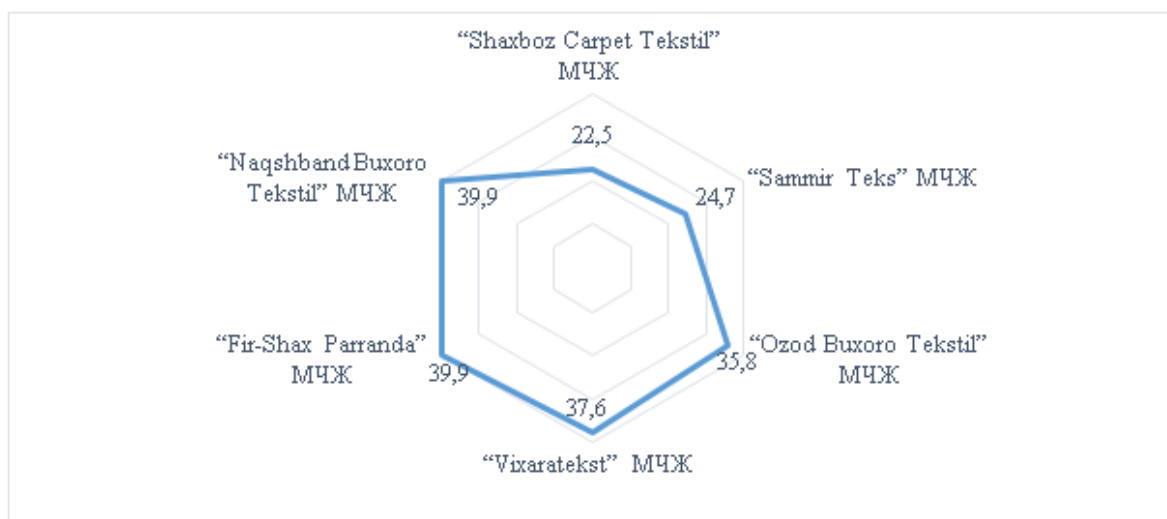
6-расм. Маҳаллий корхоналарда маҳсулот ишлаб чиқариш жараёнларининг техник курулланганлик кўрсаткичи (2015-2023 йиллар бўйича ўрта ҳисобда) [6]

Ҳисоб-китобларга кўра, бошқарув иқтисодий самарадорлигини баҳолаш мақсадида танланган корхоналар ўртасида фақатгина “Fir-Shax Parranda” МЧЖ да техник курулланганлик даражаси юқори бўлиб, корхона бошқарувида маҳсулот ишлаб чиқариш жараёнлари автоматлаштирилганлигини кўрсатди. Шунингдек, бошқа корхоналар бошқарувида меҳнат унумдорлиги фақатгина инсон омилидан фойдаланиш ҳисобига ортиб бораётганлиги аниқланди (6 -расмга қаранг).

Маҳаллий корхоналар бошқарувининг иқтисодий самарадорлигини баҳолашда солиқ юкини баҳолаш ҳам мақсадга мувофиқ ҳисобланади. Бунда корхона томонидан ишлаб чиқарилган жами маҳсулот ҳажмига нисбатан у томонидан тўлланган барча турдаги солиқ ва мажбурий йиғимларнинг улушини ҳисоблаш керак бўлади. Умуман олганда, 2015-2023

йилларда бошқарув самарадорлиги қиёсий таққосланаётган корхоналар томонидан тўлланган солиқ ва мажбурий йиғимлар ҳажми барқарор ўсиш тенденциясига эга бўлганлигини кўришимиз мумкин бўлади (3-иловага қаранг). Ушбу ҳолат корхоналар фаолиятига давлат аралашувининг тобора ортиб бораётганлигидан далолат беради. Бозор иқтисодиёти шароитида давлат аралашувининг ортиши корхоналар бошқаруви амал қилишининг иқтисодий механизми самарадорлигига ўз салбий таъсирини кўрсатган ҳолда, норасмий фаолиятни ташкил этишга бўлган интилишини кучайтиради.

Ҳисоб-китобларга кўра, бошқарув самарадорлиги таҳлил этилаётган “Shaxboz Carpet Tekstil” билан “Sammir Teks” МЧЖ ларида солиқ юки корхоналар томонидан жами ишлаб чиқарилган маҳсулот ҳажмининг деярли 1/4 қисмига тенг бўлган улушга эга бўлса, “Naqshband Buxoro Tekstil”, “Fir-Shax Parranda” ва “Ozod Buxoro Tekstil” МЧЖ ларида бўлса солиқ юки улар томонидан ишлаб чиқарилган жами маҳсулот ҳажмига нисбатан 1/3 улушдан юқорилиги билан характерланади (7-расмга қаранг).

7-расм. Маҳаллий корхоналар бошқарувида солиқ юки (ишлаб чиқарилган маҳсулот ҳажмига нисбатан фоизда, 2015-2023 йиллар бўйича ўрта ҳисобда) [7]

Ушбу ҳолат маҳаллий ишлаб чиқариш корхоналари фаолиятини тартибга солишда давлат аралашуви юқори эканлигидан далолат беради.

Бу эса уларнинг бошқаруви амал қилишининг иқтисодий механизми самарадорлигига салбий таъсир кўрсатади.

Маҳаллий ишлаб чиқариш корхоналар бошқаруви амал қилишининг иқтисодий механизми самарадорлиги кўрсаткичларини таҳлил қилиш асосида қуйидаги хулосалар олинди:

- ишлаб чиқариш корхоналарининг фаолият йўналиши, улар томонидан ишлаб чиқариладиган маҳсулот турига қараб корхоналар бошқаруви иқтисодий самарадорлиги турлича эканлиги аниқланди;

- корхоналар бошқарувининг иқтисодий самарадорлигини баҳолаш асосида уларнинг ишлаб чиқариш салоҳияти турлича эканлиги аниқланди. Ушбу ҳолат корхоналар харажатларининг таркиби бўйича самарадорлик кўрсаткичларини баҳолаш натижалари орқали изоҳланади;

- корхоналар бошқарувида маҳсулот ишлаб чиқариш жараёнларини ташкил этишда автоматлаштириш, замонавий ишлаб чиқариш техникалари билан модернизациялаш зарурияти мавжуд эканлиги аниқланди. Ушбу ҳолат Классик ёндашув асосида техник курулланганлик даражасини баҳолаш натижалари орқали изоҳланади;

- мамлакатда ишлаб чиқариш корхоналари фаолиятини ривожлантириш, уларнинг молиявий барқарорлигини таъминлаш, жумладан, капитализациялашув даражасини ошириш ҳисобига ўз маблағлари ҳисобидан инвестицион фаолиятни амалга ошириш имкониятларини

кенгайтиришлари учун соҳада давлат аралашувини қисқартириш билан биргаликда, уларнинг солиқ юки ҳажмини камайтиришга қаратилган чора-тадбирларни ишлаб чиқиш талаб этилади;

- маҳаллий ишлаб чиқариш корхоналари бошқаруви кўпроқ анъанавий ёндашув асосида иерархик тузилишга эга бўлиб, улар фаолиятини модернизациялаш, бошқарув жараёнида инновацион технологиялардан фойдаланиш амалиётини кучайтириш зарурияти мавжуд.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Худудларнинг саноат салоҳиятини оширишга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-6244-сон фармони, 09.06.2021 й. <https://lex.uz/docs/5449564>
2. Abdulloyev A.J. Agroklaster faoliyatini boshqarish samaradorligini baholashning uslubiy asoslari Босма Iqtisodiyot va turizm xalqaro ilmiy va innovatsion jurnali, №4(12), 2023y. 53-64 betlar
3. Abdulloyev A.J. Methodological foundations for evaluating the efficiency of agrocluster management Босма Экономика и предпринимательство. – Москва, 2023. –№9. – С. 617-623
4. Islamovna X. S. Aholining o‘zini o‘zi bandligini rivojlantirishning nazariy asoslari //Scientific Journal of Actuarial Finance and Accounting. – 2024. – Т. 4. – №. 03. – С. 390-396.
5. Islamovna X.S., and Kamolov Karimbek. "Iqtisodiyotda zamonaviy menejer boshqaruvi." Gospodarka i innowacje. 46 (2024): 361-365.

УДК:338.47

**ЛОГИСТИК ХИЗМАТЛАРНИ САМАРАЛИ ТАШКИЛ ЭТИШ УСУЛЛАРИ ВА
ЙЎНАЛИШЛАРИ**

**МЕТОДЫ И НАПРАВЛЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ
ЛОГИСТИЧЕСКИХ УСЛУГ**

**METHODS AND DIRECTIONS OF EFFECTIVE ORGANIZATION OF LOGISTICS
SERVICES**

Холмўминов Хумоюн Одил ўғли

Ўзбекистон Миллий университети таянч докторанти

Аннотация

Ушбу мақолада логистик хизматларни ташкил этишнинг усуллари ва йўналишлари ўрганилган бўлин, асосан ташкил этиш жараёнлари шунингдек, ташкил этишнинг ўзига хос тамойиллар ёритилган. Бундан ташқари мақолада логистик хизматларни қандай йўллар орқали режалаштириш ва молиялаштириш ва ушбу режалаштириш жараёнларини амалиётрга самарали тадбиқ этиш йўналишлари кўрсатилган.

Калит сўзлар: Логистик жараён, режалаштириш, мониторинг, логистик тармоқ, омборхона бошқаруви, рақобатбардошлик.

В данной статье изучены методы и направления организации логистических услуг, выделены преимущественно организационные процессы и конкретные принципы организации. Кроме того, в статье показано, как планировать и финансировать логистические услуги и направления эффективной реализации этих процессов планирования.

Ключевые слова: Логистический процесс, планирование, мониторинг, логистическая сеть, управление складом, конкурентоспособность.